ALBERT EINSTEIN

MIKSI SOSIALISMI?

Sosialismi.net
2005

Onko suositeltavaa, että ihminen, jolla ei ole asiantuntemusta taloudellisista ja yhteiskunnallisista asioista, sanoo julki mielipiteensä sosialismista? Uskon monestakin syystä että näin on.

Tarkastelkaamme kysymystä aluksi tieteellisen tiedon näkökulmasta. Saattaisi näyttää siltä, ettei astronomian ja taloustieteen välillä ole mitään olennaisia metodologisia eroja. Molemmilla aloilla työskentelevät tiedemiehet yrittävät löytää yleispäteviä lakeja rajoitetulle ilmiöryhmälle, saattaakseen näiden ilmiöiden väliset suhteet niin selvästi ymmärrettäviksi kuin suinkin. Mutta todellisuudessa tällaisia metodologisia eroja on olemassa. Taloustieteen alalla yleisten lainalaisuuksien löytämistä vaikeuttaa se seikka, että havaittuihin taloudellisiin ilmiöihin vaikuttavat usein monet tekijät joita on vaikea arvioida erikseen. Lisäksi, kokemus joka on kasaantunut ihmiskunnan historian niin kutsutun sivistyneen ajanjakson kuluessa on - kuten hyvin tiedetään - ollut sellaisten syiden vaikutuksen ja rajoituksen alainen jotka eivät ole luonteeltaan yksinomaan taloudellisia. Esimerkiksi useimmat historian suurimmista valtakunnista saivat kiittää olemassaoloaan valloituksista. Valloittajakansoista tuli, lainsäädännöllisesti ja taloudellisesti, valloitetun maan etuoikeutettu luokka. He varasivat itselleen maanomistusoikeuden monopolin ja nimittivät keskuudestaan papiston. Papit, jotka valvoivat kasvatusta, tekivät yhteiskunnan luokkajaosta pysyvän instituution ja loivat arvojärjestelmän, joka siitä pitäen, suurelta osin tiedostamattomasti, ohjasi ihmisiä heidän sosiaalisessa käyttäytymisessään. Mutta historiallinen perinne on niin sanoakseni eilispäivää. Emme ole missään todella onnistuneet pääsemään ylitse siitä mitä Thornlein Veblen kutsui inhimillisen kehityksen ryövärivaiheeksi. Havaittavissa olevat taloudelliset tosiseikat kuuluvat tuohon vaiheeseen ja jopa sellaiset lait jotka voimme johtaa niistä, eivät ole sovellettavissa toisiin vaiheisiin. Koska sosialismin todellinen tarkoitus on nimenomaan voittaa inhimillisen kehityksen ryövärivaihe ja edetä siitä eteenpäin, ei taloustiede voi nykyisellään paljoakaan valaista mitkä tavoitelluista päämääristä ovat saavutettavissa.

Toiseksi, sosialismi suuntautuu kohti yhteiskunnallis-eettisiä tavoitteita. Tiede ei kuitenkaan voi luoda tavoitteita tai vielä vähemmän istuttaa niitä ihmisolentoihin; tiede voi korkeintaan luoda keinot joilla päästään tiettyihin päämääriin. Mutta itse päämäärät ovat sellaisten henkilöiden muotoilemat joilla on korkeat eettiset ihanteet ja - mikäli kyseiset päämäärät eivät ole kuolleina syntyneitä, vaan tärkeitä ja elinvoimaisia - niitä omaksuvat ja niitä vievät eteenpäin ne monet ihmiset jotka, puolittain tiedottomasti, määräävät yhteiskunnan hitaan kehityksen. Siksi meidän tulisi olla varuillamme ettemme yliarvioisi tiedettä ja tieteellisiä menetelmiä kun on kyse inhimillisistä ongelmista. Lukemattomat äänet ovat jo jonkin aikaa vaatineet sen tosiasian tunnustamista, että ihmiskunta on kriisitilanteessa, että sen pysyvyys on hajonnut vakavasti. Sellaiselle tilanteelle on ominaista, että yksilöt tuntevat välinpitämättömyyttä tai jopa vihamielisyyttä sitä suurta tai pientä ryhmää kohtaan johon he kuuluvat. Suotakoon minun tässä havainnollisuuden vuoksi kuvailla erästä henkilökohtaista kokemusta. Jonkin aikaa sitten keskustelin älykkään ja myötämielisen

miehen kanssa uuden sodan uhkasta, sodan joka saattaisi mielestäni vakavasti vaarantaa ihmiskunnan olemassaolon, ja huomautin, että vain ylikansallinen organisaatio voisi tarjota suojan kyseistä vaaraa vastaan. Tähän vieraani vastasi hyvin rauhallisesti ja viileästi: "Miksi olette niin jyrkästi ihmisrodun häviämistä vastaan?"

Olen varma ettei niin vähän aikaa kuin sata vuotta sitten kukaan olisi niin kevyesti lausunut jotain tuollaista. Se on sellaisen ihmisen lausuma, joka on turhaan yrittänyt saavuttaa sisäistä tasapainoa ja on enemmän tai vähemmän luopunut onnistumisen toivosta. Se on ilmaus tuskallisesta yksinäisyydestä ja eristäytyneisyydestä josta niin monet kärsivät nykyisin. Mistä se johtuu? Onko siitä ulospääsyä?

On helppoa tehdä tällaisia kysymyksiä, mutta vaikea vastata niihin mitenkään vakuuttavasti. Minun täytyy kuitenkin parhaani mukaan yrittää tehdä niin, vaikka olenkin hyvin perillä siitä että tunteemme ja pyrkimyksemme ovat usein ristiriitaisia ja hämäriä.

Ihminen on samalla kertaa yksittäinen olento ja sosiaalinen olento. Yksittäisenä olentona hän yrittää suojella omaa olemassaoloaan ja niiden olemassaoloa jotka ovat häntä lähinnä, tyydyttää henkilökohtaisia mielihalujaan ja kehittää synnynnäisiä taipumuksiaan. Yhteiskunnallisena olentona hän pyrkii saavuttamaan kanssaihmistensä tunnustuksen ja kiintymyksen, jakamaan heidän ilonsa, lohduttamaan heitä heidän surussaan, ja parantamaan heidän elinehtojaan. Vain näiden vaihtelevien, usein vastakkaisten pyrkimysten olemassaolo selittää ihmisen erityispiirteet, ja niiden erityinen kokoonpano määrää, missä mitassa yksilö voi saavuttaa sisäisen tasapainon ja vaikuttaa yhteiskunnan hyvinvointiin. On aivan mahdollista, että näiden kahden pyrkimyksen suhteellinen voimakkuus on pääosin perimän määräämä. Mutta persoonallisuus, joka lopulta muodostuu, on suurelta osin sen ympäristön muovaama, jossa ihminen sattuu kehityksensä kuluessa olemaan, sen yhteiskunnan muovaama, missä hän kasvaa, sen yhteiskunnan perinteen ja sen erilaisiin käyttäytymismuotoihin kohdistuvan arvostuksen muovaama. Abstrakti käsite "yhteiskunta" merkitsee yksittäiselle ihmiselle hänen suorien ja epäsuorien suhteittensa summaa aikalaisiinsa ja edeltävien sukupolvien edustajiin. Yksilö pystyy ajattelemaan, tuntemaan, ponnistelemaan ja työskentelemään yksin; mutta hän on niin suuressa määrin riippuvainen yhteiskunnasta - fyysisen, älyllisen ja tunnepohjaisen olemassaolonsa suhteen - että on mahdoton kuvitella tai ymmärtää häntä yhteiskunnan rakenteen ulkopuolisena. Se on "yhteiskunta" joka varustaa ihmisen ravinnolla, vaatteilla, kodilla, työkaluilla, kielellä, ajattelutavalla, ja suurimmalla osalla ajattelun sisällöstä. Hänen elämänsä tekevät mahdolliseksi niiden monien miljoonien menneisyyden ja nykyisyyden ihmisten työpanos ja saavutukset, jotka kaikki ovat kätkettynä pieneen sanaan "yhteiskunta".

Sen takia on ilmeistä että yksilön riippuvuus yhteiskunnasta on luonnonlaki jota ei voida kumota - vähän samalla lailla kuin muurahaisten ja mehiläisten tapauksessa. Kun muurahaisten ja mehiläisten elämä kuitenkin on pienintäkin yksityiskohtaa myöden jäykkien, perittyjen vaistojen määräämää, niin ihmisolentojen yhteiskunnallinen malli ja ihmisten väliset suhteet ovat hyvin vaihtelevia ja muutokselle alttiita. Muisti, uusien yhdistelmien muodostamisen mahdollisuus ja suullisen viestinnän lahja ovat tehneet mahdollisiksi sellaiset kehityskulut ihmisolennoissa, jotka eivät ole biologisen välttämättömyyden sanelemia. Sellaiset kehityskulut ilmenevät perinteissä, laitoksissa ja järjestelmissä; kirjallisuudessa; tieteellisissä ja teknisissä saavutuksissa, taideteoksissa. Tämä selittää, miten ihminen voi tietyssä mielessä vaikuttaa elämäänsä omien tekojensa kautta, ja että tässä tapahtumasarjassa voivat vaikuttaa tietoinen ajattelu ja tahto. Ihminen saa syntyessään, perimän myötä, biologisen rakenteen jota meidän tulee pitää tarkoin määriteltynä ja muuttumattomana, mukaanlukien ihmislajille ominaiset luonnolliset vietit. Lisäksi hän saavuttaa elämänsä kuluessa kulttuurimuodon jonka hän omaksuu yhteiskunnalta viestinnän ja monien muiden vaikutusmuotojen kautta. Juuri tämä kulttuurimuoto on ajan mittaan altis muutokselle ja määrää hyvin suurelta osin yksilön ja yhteiskunnan välisen suhteen. Nykyaikainen antropologia on opettanut meille niin sanottujen alkukantaisten kulttuurien vertailevan tutkimisen kautta, että ihmisolentojen yhteiskunnallinen käyttäytyminen voi olla hyvinkin vaihtelevaa, riippuen vallalla olevista kulttuurimuodoista ja niistä organisaatiomuodoista, jotka ovat vallitsevina yhteiskunnassa. Tähän ne, jotka pyrkivät

parantamaan ihmisen osaa, perustavat toiveensa: ihmisolennot *eivät* ole tuomittuja, biologisen rakenteensa vuoksi, tuhoamaan toisiaan tai olemaan julman, itse aiheuttamansa kohtalon armoilla.

Kysyessämme itseltämme miten yhteiskunnan rakennetta ja ihmisen perinteen määräämää rakennetta pitäisi muuttaa jotta ihmiselämästä muodostuisi mahdollisimman tyydyttävä, meidän tulisi aina muistaa että on olemassa tiettyjä ehtoja joita emme pysty säätelemään. Kuten aikaisemmin mainittiin, on ihmisen biologinen luonto käytännöllisesti katsoen muuttumaton. Sen lisäksi ovat viime vuosisatojen teknologiset ja väestölliset kehityskulut luoneet pysyviä olosuhteita. Suhteellisen tiheään asutuissa yhteisöissä ovat äärimmäinen työnjako ja pitkälle keskitetty tuotantokoneisto, hyödykkeineen jotka ovat tarpeen niiden jatkuvalle olemassaololle, ehdottoman välttämättömiä. Se aika - joka jälkeenpäin tarkasteltuna näyttää niin idylliseltä - on lopullisesti ohi, jolloin yksilöt tai suhteellisen pienet ryhmät saattoivat olla omavaraisia. On vain hiukkasen liioiteltua sanoa, että ihmiskunta muodostaa jo nyt planeettakuntaa muistuttavan tuotanto- ja kulutusyhteisön.

Olen nyt tullut siihen kohtaan, missä voin lyhyesti osoittaa, mikä mielestäni muodostaa aikamme kriisin olennaisen sisällön. Se koskee yksilön suhdetta yhteiskuntaan. Yksilö on tullut tietoisemmaksi kuin koskaan riippuvuudestaan yhteiskuntaan. Mutta hän ei koe tätä riippuvuutta myönteisenä etuna, luonnollisena siteenä, suojelevana voimana, vaan pikemminkin uhkana luonnollisille oikeuksilleen, tai jopa taloudelliselle olemassaololleen. Lisäksi hänen asemansa yhteiskunnassa on sellainen, että hänen persoonallisuutensa itsekeskeiset piirteet jatkuvasti vahvistuvat kun taas hänen luonteeltaan heikommat yhteiskunnalliset pyrkimyksensä asteittain heikkenevät. Kaikki ihmiset, oli heidän yhteiskunnallinen asemansa mikä hyvänsä, kärsivät tästä heikkenemisprosessista. Tietämättään, oman itsekeskeisyytensä vankeina, he tuntevat olevansa epävarmoja, yksinäisiä ja vailla lapsekasta, yksinkertaista elämännautintoa. Ihminen voi löytää tarkoituksen elämälleen, vaikka se onkin lyhyt ja vaarallinen, ainoastaan omistautumalla yhteiskunnalle.

Kapitalistisessa yhteiskunnassa nykyään vallalla oleva taloudellinen anarkia on mielestäni pahan todellinen lähde. Näemme edessämme valtavan tuottajien yhteisön, jonka jäsenet pyrkivät alituisesti riistämään toisiltaan kollektiivisen työnsä hedelmät - ei voimakeinoin, vaan kaiken kaikkiaan, uskollisesti seuraten laissa säädettyjä sääntöjä. Tässä mielessä on tärkeää ymmärtää, että ns. pääomatavarat, jotka mahdollistavat työskentelyn ja joita tarvitaan kulutustavaroiden (ravinnon, vaatteiden ym.) samoin kuin uusien pääomatavaroiden tuottamiseen - voivat olla, ja enimmäkseen ovatkin, yksilöiden yksityistä omaisuutta. Nämä pääomatavarat ovat osaksi luonnonvaroja (maata, kaivoksia), osaksi ihmistyön tuotteita (rakennuksia, koneita jne.).

Yksinkertaisuuden vuoksi kutsun "työläisiksi" kaikkia niitä, jotka eivät ole osallisia tuotantovälineiden omistukseen - vaikka tämä ei täysin vastaakaan termin tavanomaista käyttöä. Tuotantovälineiden omistaja kykenee ostamaan työläisen työvoiman. Käyttämällä tuotantovälineitä, työläinen tuottaa uusia tavaroita joista tulee kapitalistin omaisuutta. Olennainen kohta tässä prosessissa on suhde sen välillä mitä työläinen tuottaa ja mitä hänelle maksetaan, molemmat mitattuna reaaliarvona. Sikäli kun työsopimus on "vapaa", se minkä työläinen saa, ei määräydy hänen tuottamiensa tavaroiden todellisen arvon vaan hänen vähimmäistarpeittensa mukaan, ja sen mukaan mikä on kapitalistin työvoiman tarve suhteessa työtä hakevien työläisten lukumäärään. On tärkeää ymmärtää, ettei työläisen palkka ole edes teoriassa hänen tuotteensa arvon määräämä.

Yksityinen pääoma pyrkii kasaantumaan harvojen käsiin, osittain kapitalistien keskinäisen kilpailun vuoksi, ja osittain siksi, että teknologinen kehitys ja lisääntyvä työnjako rohkaisevat suurempien tuotantoyksiköiden muodostumista pienempien kustannuksella. Näiden kehityssuuntien tuloksena on yksityisen pääoman harvainvalta, jonka suunnatonta mahtia ei voida kontrolloida tehokkaasti edes demokraattisesti järjestäytyneessä poliittisessa yhteiskunnassa. Tämä pitää paikkansa koska lakia säätävien elimien jäsenet ovat poliittisten puolueiden valitsemia, puolueiden, joita rahoittavat tai joihin muuten vaikuttavat yksityiset

kapitalistit, jotka ovat käytännöllisesti katsoen erottaneet äänestäjäkunnan lakia säätävästä koneistosta. Siksi kansanedustajat eivät itse asiassa riittävästi suojele oikeuksia vailla olevien kansanosien etuja. Sen lisäksi, vallitsevissa olosuhteissa yksityiset kapitalistit valvovat suoraan tai epäsuorasti tiedonvälityksen pääasiallisia lähteitä (lehdistöä, radiota, koululaitosta). Näin ollen on äärettömän vaikeaa ja useimmissa tapauksissa tosiaan täysin mahdotonta yksittäisen kansalaisen päästä objektiivisiin johtopäätöksiin ja käyttää poliittisia oikeuksiaan järkevällä tavalla.

Täten yksityisomistukseen perustuvassa talousjärjestelmässä vallitsevaa tilannetta luonnehtii kaksi perusperiaatetta. Ensinnäkin, tuotantokeinot ovat yksityisomistuksessa ja niiden omistajat käyttävät niitä kuten parhaaksi katsovat; toiseksi, työsopimus on vapaa. Tässä mielessä ei tietenkään ole olemassa *puhtaasti* kapitalistista yhteiskuntaa. Erityisesti täytyy huomata, että työläiset ovat pitkien ja katkerien poliittisten kamppailujen kautta onnistuneet turvaamaan itselleen jokseenkin parannetun muodon "vapaasta työsopimuksesta" tietyille työläisryhmille. Mutta nykypäivän talousjärjestelmä ei kokonaisuudessaan eroa paljoakaan "puhtaasta" kapitalismista.

Tuotantoa harjoitetaan voiton, ei hyödyn vuoksi. Ei ole olemassa mitään taetta että työnhaluiset aina tulisivat löytämään työtä - on melkein aina olemassa "työttömien armeija". Työläinen saa alituisesti pelätä työpaikkansa menettämistä. Koska työttömät ja huonopalkkaiset työläiset eivät tarjoa edullisia markkinoita, on kulutushyödykkeiden tuotanto rajoitettua ja seurauksena on suurta puutetta. Teknologinen kehitys johtaa usein lisätyöttömyyteen pikemminkin kuin yhteisen työtaakan keventämiseen. Voittoperiaate, yhdistettynä kapitalistien väliseen kilpailuun, on vastuussa pääoman kasaantumisen ja hyödyntämisen epävakaisuudesta, mikä johtaa yhä vakavampiin lamakausiin. Rajoittamaton kilpailu johtaa valtavaan työn hukkaan, ja siihen yksilön yhteiskunnallisen tietoisuuden rampautumiseen, jonka mainitsin aikaisemmin.

Tätä yksilöiden rampauttamista pidän kapitalismin pahimpana syntinä. Koko kasvatusjärjestelmämme kärsii tästä synnistä. Opiskelijaan iskostetaan liioiteltu kilpailuasenne, häntä harjoitetaan palvomaan hankittua menestystä valmistautumisena tulevalle uralleen. Mielestäni on olemassa vain yksi tie näiden vakavien haittojen eliminoimiseen, nimittäin sosialistisen talousjärjestelmän luominen yhdistettynä sellaiseen kasvatusjärjestelmään, joka olisi suunnattu kohti yhteiskunnallisia päämääriä. Sellaisessa talousjärjestelmässä yhteiskunta itse omistaa tuotantovälineet ja käyttää niitä suunnitelmallisesti hyväkseen. Suunnitelmatalous, joka mukauttaa tuotannon yhteisön tarpeisiin, jakaisi tehtävän työn kaikkien työkykyisten kesken ja takaisi elannon jokaiselle. Yksilön kasvatus, sen lisäksi että se edistää hänen omia synnynnäisiä kykyjään, voisi yrittää kehittää häneen vastuuntuntoa kanssaihmisiään kohtaan, sen vallan ja menestyksen ihannoimisen sijasta joka vallitsee nykyisessä yhteiskunnassamme.

On kuitenkin tarpeellista muistaa, ettei suunnitelmatalous ole vielä sosialismia. Suunnitelmatalouteen sellaisenaan voi liittyä yksilön täydellinen orjuuttaminen. Sosialismin aikaansaaminen vaatii joidenkin äärimmäisen vaikeiden yhteiskunnallispoliittisten ongelmien ratkaisemista. Kuinka on mahdollista, ajatellen pitkälle menevää poliittisen ja taloudellisen vallan keskittämistä, estää byrokratiaa muodostumasta kaikkivaltiaaksi ja itseriittoiseksi? Kuinka yksilön oikeuksia voidaan suojella ja niin ollen turvata demokraattinen vastapaino byrokratian vallalle?

Muutoksille alttiina aikanamme on tärkeää olla selvillä sosialismin päämääristä ja ongelmista. On valitettavaa, että yhteiskunnassa nykyään vallitsevat olosuhteet ovat vaikeuttaneet näistä asioista käytävää vapaata keskustelua.

Teoksesta Isaksson, Eva 1980 (suom. & toim.). Atomisota vai rauha? Maailma Albert Einsteinin silmin. Helsinki: Rauhankirjallisuuden edistämisseura.

Einstein, Albert 2005. Miksi sosialismi? Sosialismi.net.